

Robert
Macfarlane

Yeraltı Diyarı

BİR DERİN
ZAMAN SEYAHATI

Tellekt

ÇEVİRİ: FATİH YİĞİTLER

YERALTI DİYARI

BİR DERİN ZAMAN
SEYAHATI

Tellekt_27

Yeraltı Diyarı: Bir Derin Zaman Seyahati, Robert Macfarlane

Çeviri: Fatih Yiğitler

Underland: A Deep Time Journey

İlk baskı (çeviride kaynak alınan basım): W. W. Norton & Company, 2019

© 2019, Robert Macfarlane

© 2021, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Anatolialit Telif ve Tercümanlık Hizmetleri Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. baskı: Haziran 2021, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Didem Bayındır

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak Tasarımı ve Uygulama: Bora Başkan

İç Kapak Görseli: Bora Başkan

Baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 43087

ISBN 978-625-7118-18-7

Tellekt

tellekt.com • bilgi@tellekt.com

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

Sertifika No: 43514

Tellekt, Can Sanat Yayınları Yapım ve Dağıtım Ticaret ve Sanayi A.Ş.'nin markasıdır.

twitter.com/tellekt • facebook.com/tellekt • instagram.com/tellekt

YERALTI DİYARI

BİR DERİN ZAMAN
SEYAHATI

ROBERT MACFARLANE

ÇEVİRİ:
FATİH YİĞİTLER

Tellekt

ROBERT MACFARLANE, 1976'da Oxford'da doğdu. Cambridge ve Oxford üniversitelerinde eğitim aldı. Şu anda Cambridge Üniversitesi Emmanuel College'da öğretim üyesi olarak çalışan Macfarlane, aynı zamanda seyahat yazarı, doğa yazarı ve eleştirmenidir. *Mountains of the Mind* (Zihnin Dağları) ve *The Wild Places* (Vahşi Yerler) adlı kitapları pek çok ödüle layık görüldü. Bunlardan bazıları 2003 Guardian İlk Kitap Ödülü, 2004 Sunday Times Yılın Genç Yazarı Ödülü, 2007 Boardman Tasker Dağ Edebiyatı Ödülü ve 2008 İskoç Sanatlar Konseyi Yılın Kurgudışı Kitap Ödülü'dür. Manzara ve doğa hakkında yazmaya dair yeni bir eleştirel ve popüler ilgi uyandıran birkaç yeni İngiliz yazardan biri sayılan Macfarlane ayrıca *Granta*, *Harper's*, *The Guardian* ve *The Times Literary Supplement* gibi gazete ve dergiler için seyahat denemelerinin yanı sıra edebiyat ve çevre üzerine makaleler yazıyor.

FATİH YIĞITLER, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde İngilizce Öğretmenliği okudu. İtalya'nın Pordenone kentinde bir lisede dil asistanı olarak çalıştı. Öyküleri *Öykü Gazetesi* ve *Sözcükler* dergisinde yayımlandı. Türkiye'de üç yıl öğretmenlik yaptıktan sonra yerleştiği Polonya'da İngilizce ve Türkçe öğretmenliği yapıyor.

“Karanlık mı aşağısı
Hani saçların arasında otların bittiği o yer?
Karanlık mı hiçliğin yer-altı?”*

Helen Adam, “Down There in the Dark”, 1952

“Boşluk yzeeye gç eder...”
Advances in Geophysics, 2016**

- * Helen Adam, “Down There in the Dark”, Kristin Prevallet (yay.haz.), *A Helen Adam Reader*, National Poetry Foundation, Orono, 2007, s. 34. (Ç.N.)
- ** *Advances in Geophysics*, Lars Nielsen (yay. haz.), *Academic Press*, Sayı 57, Cambridge, 2016, s. 99. (Ç.N.)

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ ODA	11
1. İNİŞ	19
BİRİNCİ KISIM: GÖRÜŞ (BRİTANYA)	31
2. DEFİN: (<i>MENDİPLER, SOMERSET</i>)	33
3. KARANLIK MADDE: (<i>BOULBY, YORKSHIRE</i>)	61
4. ALT BİTKİ ÖRTÜSÜ: (<i>EPPING ORMANI, LONDRA</i>)	91
İKİNCİ ODA	123
İKİNCİ KISIM: SAKLANIŞ (AVRUPA)	131
5. GÖRÜNMEZ KENTLER: (<i>PARİS</i>)	133
6 . YILDIZSIZ NEHİRLER: (<i>CARSO, İTALYA</i>)	177
7. OYUK TOPRAKLAR: (SLOVENYA DAĞLARI)	211
ÜÇÜNCÜ ODA	241
ÜÇÜNCÜ KISIM: GEÇMİŞİN HAYALETLERİ (KUZEY)	247
8. KIZIL DANSÇILAR: (LOFOTEN, NORVEÇ)	249

9. UÇ: (<i>ANDØYA, NORVEÇ</i>)	285
10. ZAMANIN MAVİSİ: (<i>KULUSUK, GRÖNLAND</i>)	321
11. ERİME SULARI: (<i>KNUD RASMUSSEN BUZULU, GRÖNLAND</i>)	363
12. SAKLAMA YERİ: (<i>OLKILUOTO, FİNLANDİYA</i>)	391
13. YÜZEYE ÇIKIŞ	417
SEÇME KAYNAKÇA	423
NOTLAR	449
DİZİN	463

BİRİNCİ ODA

Yeraltına giden yol yaşlı bir dişbudak ağacının yarık gövdesinden geçer.

Yaz sonu sıcağı, hava ağır. Çayır otları üzerinde baygın baygın gezinen arılar. Dik mısırların altın rengi, taze saman yığınlarının yeşili, anızlık tarlalardaki ekin kargalarının siyahı. Aşağı kısımlarda bir yerde görünmez bir ateş yanıyor, dumanı sütun gibi. Çocuğun biri metal bir kovaya ardı sıra taşlar atıyor, *ting, ting, ting*.

Tarlaların içinden bir patika geçiliyor, doğu tarafında, arazide omurga kemikleri gibi çıkıntılar oluşturan dokuz yuvarlak mezar höyüğü sırasının olduğu tepe aşıyor. Göz kamaştırıcı bir sinek bulutunun içinde üç at, kuyruk şaklayışı, baş seğirmesi de olmasa kıpırtısızlar.

Kireçtaşından duvardaki basamaklardan geçiliyor ve kadim dişbudağın büyüdüğü çalı kaplı çukura doğru dere boyunca yürünüyor. Dişbudağın tacı havayı delerek göğe doğru serpiliyor. Uzun dalları yerlere kadar uzanıyor. Kökleri yerin altında derinlere ulaşıyor.

Kırlangıçlar kavis çizip fırlıyor, tüyleri parlayıp sönüyor. Havayı çapraz kesiyorlar. Bir kuğu, gıcırdayan kanatlarıyla yüksekte güne-ye doğru uçuyor. Gök kubbenin altındaki dünya çok güzel.

Dişbudağın gövdesi alt kısmına yakın bir yerde kaba saba bir çatlakla ikiye ayrılıyor, tam da bir insanın ağacın oyuk kalbine gire-bileceği –ve oradan aşağıya açılan karanlık boşluğa inebileceği– ge-nişlikte. Çatlağın kenarları bu yoldan daha önce geçenler, yaşlı diş-budaktan yeraltına inenlerce dümdüz edilmiş, parlıyor.

Dişbudak ağacının altında bir labirent açılıyor.

Aşağıda, köklerin arasında toprağa doğru dimdik derinleşen bir taş geçide giriliyor. Renkler tükenip yerini grilere, kahverengilere, siyahlara bırakıyor. Soğuk hava esip geçiyor. Yukarısı yekpare kaya, büsbütün madde. Yüzey artık neredeyse tahayyül edilemezdir.

Geçide giriliyor, labirent açıldıkça açılıyor. Kenar çatlakları kıvrım kıvrım dalgalanıyor. Bir doğrultuda ilerlemek zor. Mekân tu-haf davranıyor – zaman da. Zaman burada, yeraltında farklı hareket ediyor. Yoğunlaşıyor, birikiyor, akıyor, koşturuyor, yavaşlıyor.

Geçit dönüyor, tekrar dönüyor, daralıyor – ve şaşırtıcı bir mekâ-na çıkarıyor insanı. Bir odaya giriliyor. Şimdi ses gümbürdemekte, yankılanmakta. Odanın duvarları başta boş görünüyor, ama sonra sıra dışı bir şey oluyor. Yeraltından sahneler kendilerini taşların üze-rinde göstermeye başlıyor, tarih boyunca birbirine uzak düşen ama yankıların bir araya getirdiği sahneler.

Karstik bir yamaçtaki bir mağarada biri bir ağız dolusu aşiboya-sını içine çekiyor, sol elini mağaranın duvarına koyuyor –parmakla-rını yaymış, başparmağını iyice geri uzatmış, kayanın üzerindeki avucu soğuk– ve aşiboyasını sertçe elinin üstüne üflüyor. Bir toz pat-laması oluşuyor ve el kalktığında kaya, aşiboyasının kırmızısını em-diği için hayaletimsi bir iz kalıyor üzerinde. El değiştiriliyor, yine toz üfleniyor ve bir başka solgun iz bırakılıyor. Kireçtaşı bu izlerin üze-rinden geçecek ve mühürleyecek onları. Bu izler 35 bin yılı aşkın bir süre orada kalacak. Neyin işaretleri bunlar? Neşe mi? Uyarı mı? Sa-nat mı? Karanlıktaki yaşam mı?

Kuzey Avrupa'nın kumlu, sığ topraklarında, bundan yaklaşık altı bin yıl önce genç bir kadının bedeni –doğum sırasında çocuğuy-la birlikte ölmüştür– bir mezara nazikçe indiriliyor. Yanına bir kuğunun beyaz kanadı bırakılıyor. Sonra kanadın üstüne oğlunun cesedi yatırılıyor, böylece bebek ölümün koynunda iki kere kundaklanmış oluyor – kuğunun tüyleri ve annesinin kolları tarafından. Gömü yerini işaretlemek için yuvarlak bir toprak yığını yükseltiyor üzerinde: Kadın, çocuk ve beyaz kuğunun kanadı orada gömülü.

Roma İmparatorluğu'nun kuruluşundan 300 sene önce Akdeniz'de bir adada bir metal işçisi gümüş bir sikkenin tasarımını tamamlıyor. Sikkenin yüzünde, üst kısmında sadece bir girişi ve merkezine doğru karmaşık bir yolu olan kare bir labirent var. Labirentin duvarları –sikkenin çeperi gibi– birazcık kabarık ve parıldayana kadar cilalanmış. Labirentin merkezine bir öküzün başına ve bir insanın bacaklarına sahip bir yaratık figürü işlenmiş: Minotauros, karanlıktaki durmuş, bir sonra gelecek olanı beklemektedir.

600 sene sonra genç bir kadın Mısır'da bir portre ressamının karşısında oturmaktadır. Bu seans için ona en çok yakışan elbiselerini giymiştir. Güçlü, koyu kaşları ve geniş, koyu, hani neredeyse siyah gözleri vardır kadının. Saçları alnından geriye doğru iyice çekilip tepesinde altın boncuğu olan metal bir tokayla bağlanmıştır, altın renkli bir şal ve broş vardır üzerinde. Ressam sıcak balmumu, altın varak ve renkli pigmentlerle çalışmakta, bunları ahşabın üzerine kat kat işlemektedir. Genç kadının ölüm imgesini yaratmaktadır. Bu ölüm imgesi kadın öldüğü zaman cesedini mumyalamakta kullanılacak olan kumaş parçasına sarılacak, böylece gerçek yüzünün yerini alacak. Bedeni sargısının içinde çürürken, portresi yıllara meydan okuyacak. Bu tür şeyleri erkenden, insan henüz en canlı zamanlarını yaşarken yapmak iyidir. Cesedi bir nekropole yerleştirilecek – çölün derinlerinin girişine inşa edilen bir ölümler şehrine yani, kireçtaşıyla kaplı, üzerine mezar soyguncularını caydırmak için kuvarsit döşenmiş bir yeraltı odasına, bir milyondan fazla aynak kuşunun mumyalanmış cesetlerini muhafaza eden mahzenlerin yakınına.

Afrika'nın güneyindeki bir platonun altında, 19. yüzyılın sonlarında madenciler daracık bir tünelde –o zamanlar yeryüzünün en

derinine kazılmış bir tünel– emekliyor, yerin dibine batmış altın re-siflerinden maden çıkarıyorlar. Bölgeye binler halinde göç etmiş bu adamlardan bazıları kısa süre sonra kaya düşmesi veya başka kazalar sonucunda can verecek. Daha fazlası aşağıdaki o öldürücü karanlıkta yıllar boyunca kaya tozunu içlerine çektikleri için yavaş yavaş siliko-zisten ölecek. Maden sahibi şirketlerin ve işi sürdüren piyasanın gö-zünde insan bedeni hayli gözden çıkarılabilir konumdadır: İş görmez olduğunda veya eskidiğinde yenisiyle değiştirilebilecek vasıfsız bir maden çıkarma aracı. Adamların yukarı çıkardığı maden öğütülüp eritiliyor, sağladığı zenginlik uzak ülkelerdeki hissedarların ceplerini dolduruyor.

Bölünme'den* kısa süre sonra, Hindistan Himalayaları'nın dağ eteklerindeki bir mağarada, genç bir kadın 75 gün boyunca günde 16 saat meditasyon yapıyor. Bu sırada mantra duaları mırıldanan ağzı da sayılmazsa kıpırdamadan oturuyor. Çoğu zaman gece vakti çıkıyor dışarı, bulutsuz gecelerde tepelerin üzerinde Samanyolu'nun gökteki akışı görülebiliyor. Kutsal bir nehirden ellerini birleştirerek içtiği su ve doğadan topladığı yaban yemişleri ve meyvelerle besleniyor kadın. Mantralar, yalnızlık ve karanlık ona yepyeni anlamlar bahşediyor ve imgeleminde derin bir değişiklik yaşıyor. İnzivasını nihayet bitirdi-ğinde kendini gökler kadar geniş, dağlar kadar yaşlı, yıldız ışığı kadar şekilden azade hissediyor.

30 yıl önce bir oğlan çocuğuyla babası kısa süre sonra terk ede-cekleri evin tahta döşemesini keser yardımıyla kaldırıyorlar. Reçel kavanozundan bir zaman kapsülü yapmışlar. Çocuk kavanozun içi-ne çeşitli nesnelere ve mesajlar koymuştur. Kalıp döküm metalden bir bombardıman uçağı modeli. Çizgisiz kâğıda kırmızı mürekkeple çıkardığı sol elinin hatları. Kavanozu bulacak olanlara kendini ta-nıttığı kelimeler –*yaşıma göre uzunum, saçlarım sapsarı, neredeyse be-yaz. En büyük korkum nükleer savaş*– kurşunkalemle bir defter sayfa-sına yazılmış. Bir elini etrafında yuvarlak yapıp ışıldayan rakamları-na baktığı, akrebi, yelkovanı ve kadranı parlak, durmuş bir saat.

* Britanya sömürgesindeki Hindistan, 1947 yılında din temel alınarak Hindistan ve Pa-kistan olarak iki ayrı ülkeye ayrılmıştır. (Ç.N.)

Nemi emsin diye kavanoza bir avuç pirinç atıyor, pirinç kapağını sıkıca kapatıyor, kavanozu gizli yerine yerleştirip döşeme tahtasını tekrar çiviliyor.

Sönmüş bir yanardağın derinlerinde bir tüneller ağı, Ghost Dance olarak bilinen kabuksu fayın üzerine çıkmıştır. Giriş birikintileri eğik katmanlar boyunca eğimlenip yerleştirme koridorları şeklinde oluşturulmuş bir mahzen alanında düze çıkıyor sonunda. Buradaki amaç yüksek seviye nükleer atıkların bu koridorlarda depolanmasıdır: Demirle, sonra bakırla kaplanmış, sonra da Ghost Dance fayının yukarısına geri kalan ömürlerini önlendeki milyonlarca yıl boyunca titreşerek geçirecek şekilde gömülmüş radyoaktif uranyum topakları. Tehlikenin zaman ölçeği bu atıkları gömmekle sorumlu olanları şimdi bu riskin uzak geleceğe nasıl bildirileceği sorunuyla karşı karşıya bırakacak cinsten. Bu, sadece bu insanların değil, belki de tüm insan türünün dahi ömründen daha uzun süre var olacak bir risk. Bu alanı nasıl işaretlemek gerekir? Terk edilmiş bu yere her ne varlık gelecekse onlara bu kaya lahitlerinin içinde saklananların fena halde tehlikeli olduğunu, *değersiz* olduğunu ve *asla dokunulmaması gerektiğini* nasıl söylemek gerekir?

Ve çamurlu bir çıkıntı üzerinde, bir dağdaki mağaralar ağının iki buçuk mil içinde kapana kısılmış 12 futbolcu çocuk ve antrenörleri büsbütün karanlıkta telefonlarının şarjından tasarruf ederek oturuyor, sular yükselecek mi yoksa alçalacak mı –veya mucize eseri birileri gelip onları kurtaracak mı– diye günden güne bekliyor. Her geçen saat aldıkları nefes odalarındaki oksijen miktarını daha da azaltıyor, karbondioksit miktarınıysa artırıyor. Dağın üzerinde biriken muson bulutları daha çok yağmurun yağacağını bir kara haber verir gibi gösteriyor. Dağın önünde altı ülkeden binlerce kurtarma görevlisi toplanıyor. Sonra mağaralar ağının iki mil içinde bir mağarada duvarlara çamurla bırakılmış el izleri buluyorlar. Umut doğuyor. Dalgıçlar sele kapılmış geçitlerden ileri, daha ileri gidiyorlar. Dağa giriş yaptıktan dokuz gün sonra çocuklar üzerinde durdukları çıkıntı boyunca akan nehirden gelen sesler duyuyorlar. Sonra suda ışıkların parıldadığını görüyorlar. Suda köpükler kaynaşiyor. Işıklar yükseliyor. Bir adam su yüzeyine çıkıyor. Çocuklarla antrenörleri

adamın kafa lambasından gelen ışıktaki gözlerini kırptırıyorlar. Çocuklardan biri elini kaldırarak selam veriyor, dalgıç da buna karşılık elini kaldırıyor. “Kaç kişisiniz?” diye soruyor dalgıç. “13,” diyor biri. “Bir sürü insan buraya geliyor,” diyor dalgıç.

İşte yeraltından bu sahneler, yarık dişbudağın altındaki labirentte, bu imkânsız odanın duvarlarında gözler önüne seriliyor. Kültürler ve çağlar boyunca üç vazife kendini tekrar ediyor: kıymeti bilinene sığınak olmak, değerli olanı çekip çıkarmak ve zararlı olanı bertaraf etmek.

Sığınak olmak (hatıralara, kıymetli maddelere, mesajlara, hassas hayatlara).

Çekip çıkarmak (bilgiyi, zenginliği, metaforları, mineralleri, imgeleri).

Bertaraf etmek (atıkları, travmaları, zehirleri, sırları).

Uzun zamanlardan beridir yeraltına korktuklarımızı, kaybetmeyi istediklerimizi ve sevip korumayı arzuladıklarımızı saklamışızdır.

1
İNİŞ

Ayağımızın dibindeki dünyalara dair pek az Şey biliriz. Bulutsuz bir gecede göge bakınca katrilyonlarca mil ötedeki yıldızın ıŐıđını görebilir, astroid darbelerinin ayın yüzeyinde bıraktığı kraterleri seçebilirsiniz. AŞağı baktığınızda görüntü alanınız yüzey toprağında, asfaltta, ayak parmaklarınızda kesilir. Yüzeyin anca on metre kadar aŐađısında, kadim bir denizin tabanında oluŐmuŐ kireçtaşı yatak yüzeyinin parlak çenesinde kalakaldığım zamanki kadar kendimi insan  leminden uzak hissettiğim az olmuştur.

Yeraltı, sırlarını iyi tutar. Ekolojistler ormanlık arazilerin topraklarını kaplayan, birbirinden ayrı ağaçları birleŐtirip iletişim halinde ormanlara dönüŐtüren mantar ağlarını henüz geçen 20 yılda ancak keŐfedebildiler – oysa mantarlar bunu yüz milyonlarca yıldır yapıyordu.  in’in  ong ing eyaletinde 2013’te keŐfedilen bir mağara ağının kendi hava sistemine sahip olduğu bulunmuŐtur: kocaman merkezi bir holde basamak basamak yığılmış pus, güneŐin eriŐemeyeceđi yerde, devasa bulut odalarında biriken soğuk sis. Kuzey İtalya’da yerin 300 metre aŐađısında, gömülü bir nehrin yardığı ve siyah

kumdan kumullarla dolmuş devasa bir taş kubbeye halatla inmiştim. O kumulları ayaklarla kat etmek ışıksız bir gezegenin rüzgârsız bir çölünde zar zor yürümeye benliyordu.

Neden inilir derine? Akla mantığa sığmaz, ruhun temayüllerine uymaz, sezgi karşıtı bir eylemdir bu. Bir şeyi kasten yeraltına koymak neredeyse her daim onu kolayca görünmekten alıkoymak için uygulanan bir strateji olmuştur. Bir şeyi yeraltından bilfiil çıkarmak da neredeyse hep gayret gerektirir. Yeraltının ulaşılma güçlüğü onu uzun zamandır açıkça söylenemeyen veya görülemeyenin sembolize edilme aracı haline getirmiştir: Kayıp, keder, zihnin kuytu derinlikleri ve Elaine Scarry'nin fiziksel acının “toprak altındaki derin gerçeği” dediği şey.

İnsanın aklına Cormac McCarthy'nin “dünyanın içindeki korkunç karanlık” ifadesini getiren, uzun zamandır süregelmiş bir tiksinti kültürü sarmıştır yeraltı mekânlarının çevresini. Korku ve iğrenme bu gibi çevrelere verilen olağan tepkilerdir; kir, ölümlülük ve çok zorlu çalışma koşulları başat çağrışımlardır. Klostrofobi şüphesiz ki bütün yaygın fobiler arasında en sert olanıdır. Klostrofobinin nasıl da sadece anlatı ve tarif yoluyla dolaylı olarak deneyimlendiğinde bile rahatsız edici kuvvetini koruyabildiği –vertigodan çok daha fazla– çoğu kez dikkatimi çekmiştir. Yerin altında tutsak edilme hikâyeleri duyduklarında insanlar rahatsızlıkla kımıldarlar, geri adım atarlar, ışığa bakarlar – kelimeler kendi başlarına onları duvarlar arasına sıkıştırabilecekmiş gibi.

Alan Garner'in romanı *The Weirdstone of Brisingamen*'ndaki [Brisingamen'in Tuhaf Taşı] iki çocuğun tehlikeden kaçmak için Cheshire'daki Alderley Edge'in kumtaşı tepesinin üzerinde delikler oluşturan madenci tünellerinden birinden aşağı inerek kaçışlarının anlatıldığı kısmını on yaşında bir çocukken okuduğumu hâlâ hatırlarım. Edge'in derinlerinde taş onları öyle çok sıkıştırır ki kapana kısılıp kurtulamama tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar:

Boylu boyunca uzanmışlardı, duvarlar, yer ve tavan ikinci bir deri gibi sarmıştı onları. Başları bir yana dönüktü çünkü başka ne türlü dursalar tavan ağızlarını kuma bastırıyordu ve nefes alamıyorlar-

di. İlerleyebilmenin tek yolu bedenlerini ellerinin parmak uçlarıyla çekmek, ayak parmaklarıyla da itmektir çünkü bacaklarını bükebilmelerinin hiç imkânı yoktu ve dirseklerini bükecek olsalar kollarının, vücutlarının altına sıkışıp kalma tehlikesi vardı. [Sonra Colin'in] topukları tavana basılı halde sıkıştı kaldı: ne yukarı ne de aşağı oynatabiliyordu onları ve kayanın kenarı uylukkemiklerine batıyordu, öyle ki acıdan bağırıyordu. Ama hareket edemiyordu...³

O pasajlar yüreğime dokunmuş, ciğerlerimdeki havanın boşalmasına sebep olmuştu. Şimdi yeniden okuduğumda aynı duyguları yaşıyorum. Ama bu durum bende anlatıya karşı kuvvetli bir bağlılık da oluşturmuştu – hâlâ taşırım o bağlılığı. Colin hareket edemiyor, bense kitabı elimden bırakamıyordum.

Yeraltına karşı bir antipati gömülüdür dilde. Kullandığımız birçok metafor da yükseklikler kutsanırken derinlik hor görülür. Moral yükselmesi” “moral çökmesi”ne veya “dibe vurma”ya tercih edilir. “Katastrof”un kelime anlamı “aşağı doğru dönüş”, “katakлизм”in kelime anlamı ise “aşağı doğru şiddet”tir. Derinliğe karşı yanlı duruş ana akım eğilimlerle gözlemler içinde de vardır. *Dikey Dünya* kitabında Stephen Graham coğrafya ve kartografyadaki “düz gelenek” diye adlandırdığı şeyin hâkimiyetinden ve bunun sonucunda ortaya çıkan “büyük ölçüde yatay dünya görüşü”nden bahseder. Alışageldiğimiz “azimle düz perspektifler”den kaçmanın bize zor geldiğini savunur Graham – ve bunu algısal bir başarısızlığın yanı sıra siyasi bir başarısızlık olarak da görür, zira yüzeydeki dünyayı destekleyen, dipteki çıkarma, kullanma ve ortadan kaldırma ağlarını kullanmaktan bizi alıkoyar.⁴

Evet, birçok sebepten altta yatanlardan yüz çevirme eğilimindeyizdir. Fakat her zamankinden de çok olmak üzere şu an yeraltını anlamak zorundayız. Georges Perec, *Mekân Feşmekân* kitabında “kendinizi daha düz görmeye zorlayın,” diye buyurur.⁵ Bana kalsa, “Kendinizi daha derin görmeye zorlayın,” diye karşı çıkarım buna. Yeraltı; hatıralarımız, mitlerimiz ve metaforlarımız için olduğu kadar çağdaş varoluşun maddi yapıları için de olmazsa olmazdır. Günbegün düşünmemizi sağlayan ve günbegün şekil almamıza vasıta olan bir bölgedir. Ne var ki yeraltının hayatımızdaki varlığını bil-

Robert Macfarlane, hem yerin hem de zihnin yüzeyinin altındaki dünyayla ilişkimizde olağüstü bir yolculuğa çıkarıyor bizleri: "Derin zaman"ın baş döndürücü genişliğinde seyahat ederek evrenin doğuşundan insanlık sonrası bir geleceğe, Norveç deniz mağaralarının tarihöncesi sanatından Grönland'ın mavi derinliklerine doğru ilerliyor; Tunç Çağı mezar höyüklerinden Paris'in altındaki katakomp labirentine uzanıyor; ağaçların iletişim kurduğu yeraltı mantar ağlarından nükleer atıkların 100.000 yıl boyunca depolanacağı derin bir "saklama yeri"ne doğru yol alıyoruz. Bu yolculuğun sonunda yani "şimdiki zaman"da ise şu soru çınlıyor kulaklarımızda: "Bizler, gelecekteki dünyanın iyi ataları mıyız?"

Yeraltı Diyarı; yerin altında aslında bambaşka bir dünya olduğu hissini yaşatan sıcak, masalsi ve tekinsiz bir keşif anlatısı.

Tellekt

www.tellekt.com

ISBN 978-625-7118-18-7

9 786257 118187